LITERATURE AND CEREMONIAL.SCENES OF PRIVATE LIFE IN OLD ROMANIAN CULTURE

Mihaela Necula
PhD, ”G. Călinescu” Institute for Literary History and Theory, Bucharest

Abstract:Literature and ceremonial. Scenes of private life in old romanian culture. Considering that until now the only one known work dedicated to the ceremonial literature is "Condică ce are întru sîne obiceiuri vechi şi nouă a preaînălţaţilor domni", written in 1762 in Iasi, by chancellor Gheorgachi, it is necessary to observe how the ceremony entered the Romanian territory. This paper proposes showing the impact of certain scenes of private life in old Romanian culture, the relationship between privacy and the public, the idea of ceremonial at royal court, power, and all their importance for the history of mentalities and old Romanian literature.
Since medieval times and especially the Byzantine era, the image of privacy and public life was defined by rules showing power in one form or another.It's important to analyse the past, the royal court and the place that Romanian ruler was occupying with all his habits. Various original or translated texts reconstruct the image of an old Romanian world dedicated to power and ceremonies.

Keywords: ceremonial, literature, old culture, Romanian ruler, private life

În literatura română veche, *Condica ce are întru sîne obiceiuri vechi şi nouă a preaînălţaţilor domni* scrisă de Gheorgachi al II-lea logofăt, în 1762, la Iaşi, din porunca domnitorului Grigorie Calimachi este considerată o operă reprezentativă pentru evoluţia ceremonialului. Aceasta a fost tipărită, mai întîi cu caractere chirilice, de Mihail Kogălniceanu în tomul III al colecţiei *Letopisiţile Ţării Moldovii* în 1846 şi apoi a fost republicată, în caractere latine, în *Cronicele României sau Letopiseţele Moldaviei şi Valahiei* în anul 1874. Este considerată a fi o operă unică în literatura românească, din punct de vedere istorico-politic, etnografic, al evoluţiei ceremonialului şi al limbii în care este scrisă, dar, mai ales, în ceea ce priveşte genul căreia îi aparţine – literatura de ceremonial, gen răspîndit şi cunoscut mai ales la bizantini. Alte date cu privire la reconstituirea ceremonialului oficial şi privat se regăsesc în paginile unor cunoscute scrieri parenetice, cronicăreşti, oratorice, dar şi în cele ce ţin de mărturiile călătorilor străini sau de elocvenţa juridică, tradiţia panegiricului sau discursul de amvon.

Ca o încercare de analiză, devine necesară observarea corespondenţelor stabilite între ceremonialul în literatură/ literatura de ceremonial şi existenţa anumitor ceremonii în cultura română veche, raportul (dacă nu este o opoziţie) între viaţa privată şi cea publică, ideea de apartenenţă a prezentului la un curs comun al istoriei şi concepţia segregării unor scene, momente, reprezentări culturale. S-ar putea spune, că este vorba, mai mult despre o ¨culegere de scene private¨ care ar reda lumii literare vechi româneşti ceea ce este al ei.. Cît public şi cît privat? Această discuţie a fost pornită de la premisa că privatul ar trebui distins de *un public destul de bine precizat (ce adăposteşte, de altfel, multe acte private – Norbert Elias), mai restrîns, de un oficial ce elimină în bună măsură ambiguităţile.* (Mazilu 2003 *: 12)*

Despre viaţa privată şi încercările de a surprinde momente din viaţa domnitorilor, Dan Horia Mazilu găsea potrivită ideea potrivit căreia o carte despre ¨existenţa particulară¨a voievodului nu poate fi scrisă în sensul strict al cuvîntului şi că paginile cărţii sale, *Voievodul dincolo de sala tronului. Scene din viaţa privată*, nu alcătuiesc nicidecum o ¨istorie a vieţii private¨, ci exact ceea ce afirmă subtitlul său – o culegere de scene de viaţă privată a

BDD-A30592 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:12 UTC)

voievozilor români adunată din cărţile vechi, adăugînd şi că informaţii de seamă puteau fi de multe ori observate de la *chipul în care stătea la masă ori iubea, (...) modul cum îşi guverna viaţa interioară sau îşi profesa convingerile religioase, după ce acela îşi lăsa deoparte însemnele autorităţii domneşti sau încheia (învingînd ori fiind biruit) un război. (*Mazilu 2003*: 11)*

Subtitlul cărţii sale relevă date importante despre curţile domneşti, constituite din ansamblul edificiilor în care îşi avea reşedinţa voievodul, acolo unde putea să îndeplinească funcţiile ce-i erau rezervate : funcţia de apărare - ca simbol al puterii, funcţia de reprezentare - ca o concretizare a ¨publicului¨, funcţia religioasă – prin biserica înţeleasă ca sediu în care ¨publicul¨făcea însemnate concesii ¨privatului¨ sau în care ¨privatul¨făcea loc ¨publicului¨. Un exemplu menţionat aici îl constituie biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Argeş, ce reprezintă ¨un privat¨cu o poziţie privilegiată, datorită faptului că pentru o vreme a fost şi paraclis voievodal – prin spaţiile sale de îngropăciune şi ale catedralei metropolitane totodată.

În ceea ce priveşte interesul pentru trecut, Dan Horia Mazilu observa că recunoaşterea şi asumarea acestuia, realizarea corespondenţelor subtile cu înaintaşii nu pot fi decît considerate elemente ale unei permanenţe conştientizate, forme aleideii de apartenenţă a prezentului la un curs comun al istoriei şi ale unor concepte ce se distanţau de imobilismul propus de gîndirea medievală. Astfel, întreaga gîndire filosofică legată de ideea lumii ca succesiune îşi schimbă unghiul de analiză, iar reprezentantivă pentru mersul prin timp al comunităţii româneşti devine dinastia, despre care cărturarii vremurilor au transcris în letopiseţe povestiri legate de tradiţia descălecatului şi au surprins în scrierile lor mitul întemeietorului, deducîndu--se de aici o altă perspectivă interesantă, aceea a joncţiunii scrierii istorice cu literatura. Din amintirile veacului al XVI-lea sunt reţinute *elemente subsumabile, mai ales în Ţara Românească, unei imagini şi idei dinastice, pendinte de un anumit model, cînd istoria (...) începuse, încă stîngaci, dar perseverent, să facă apel la uneltele literaturii. (*Mazilu 2003 *:91*)

Literatura românească de ceremonial nu poate fi separată de literatura principilor şi de tot ceea ce presupuneau diferitele programe voievodale, care au fost descrise de cărturari de-a lungul vremurilor. De exemplu, Radu Greceanu scrie cronica oficială a Ţării Româneşti în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, intitulată *Începătura istoriii vieţii luminatului şi preacreştinului domnului Ţării Româneşti Io[an] Constandin Brîncoveanu Basarab voievod, dă cînd Dumnezeu cu domniia l-au încoronat, pentru vremile şi întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării-sale s-au întîmplat.* Encomionul consacrat lui Brîncoveanu propune un model voievodal, bazat pe elogiul celor trei dintre cele mai importante elemente ale ctitoriei sale : tipăriturile, şcoala şi lăcaşul de cult, însă lasă loc şi descrierilor ceremoniilor de la curtea brîncovenească. Se povesteşte cum că Palatul de la Curtea veche, întemeiat în secolul al XIV-lea pe malul stîng al Dîmboviţei (refăcut de Mircea Ciobanul în secolul al XVI-lea, găsit de voievod în starea în care îl lăsase Şerban Cantacuzino) ar fi fost reamenajat de Brîncoveanu cu scopul de a-l face în spiritul unei *locuiri rafinate ce implica fast, ceremonial, etichetă* şi de a putea susţine, prin urmare, *un ceremonial ce trebuia îndeplinit fără greş şi a cărui etichetă însuşi domnul nu uita niciodată să o respecte*. (Brătuleanu 1997 *: p.50).* Cu privire la obiceiul de a călători, este ştiut că voievodul obişnuia să¨voiajeze¨pe un traseu fixat de el, alături de obiectele care îi plăceau. Despre preumblările sale s-a spus că ar purta pecetea inconfundabilă a ¨stilului brîncovenesc¨- *un stil de artă şi un stil de viaţă, unul al ceremonialului şi al reculegerii, al culorii şi al organicului, al călătoriei şi al zăbavei. (*Mazilu 2003nota 124 : *82*)

Însă referitor la procesul de dezvoltare a sferei private, trebuie amintit faptul că în structurile ierarhice ale unei societăţi se pot naşte şi legături private pe orizontală, idee exprimată în volumul al patrulea al *Istoriei vieţii private*, coordonată de Georges Duby şi Philippe Ariès. De exemplu, în Evul Mediu timpuriu, exista o ceremonie în cadrul căreia

BDD-A30592 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:12 UTC)

tinerii se dedicau unui om mai în vîrstă, seniorului, fiindu-le recomandat să îşi împreuneze mîinile cu ale stăpînului, semn al dăruirii de sine şi ale serviciilor mutuale pe care le vor oferi acestuia. Acest ritual, *Mundeburdium,* se baza pe o credinţă păgână al cărei gest conferea fecunditate, vlagă, dar totodată şi putere de distrugere vasalilor.

Tot în perioada Evului Mediu, educaţia tinerilor era considerată a începe după *barbatoria,* ceremonia ce urma primului bărbierit al tînărului. Creşterea barbei reprezenta un semn al faptului că agresivitatea va putea fi cultivată şi virtuţile militare vor putea fi dezvoltate. Despre franci s-a spus că au reuşit să-i învingă pe romani după ce au învăţat să cultive aceste virtuţi militare. De altfel, cuvîntul *franc* vine de la vechiul dialect al Germaniei de nord *frekkr,* care înseamnă cutezător. Din acest motiv, educaţia tînărului avea loc în familie, unde acesta învăţa să înoate, să fugă, să îşi facă vînt şi să sară pe cal cu picioarele desfăcute şi mîinile împreunate, dar şi să descalece în siguranţă.

O altă ceremonie a acelui timp, ce avea scop educativ, era cea *de învestitură* (*adoubement*, de la verbul *duban*, în francă *a lovi*), văzută şi ca un rit de trecere, mai mult o mărturie a faptului că tînărul era pregătit să se lupte, să omoare şi să-şi protejeze rubedeniile.. După ce tînărul învăţa să mânuiască spada, tatăl îl punea să îngenuncheze în faţa lui şi începea să-l lovească cu putere pe umăr pentru a-i testa rezistenţa. Tot din sfera vieţii private, sunt descrise amănunţit oraşul şi grădina, casei fiindu-i rezervat atributul de *sanctuar al vieţii private.*

Încă din secolul al V-lea, imaginea vieţii private a fost definită şi prin modul în care se foloseau obiectele la masă, de pildă modul galic de a mînca cu comesenii aşezaţi în jurul unei mese se substituie celui roman, unde este prevăzut că oaspeţii mîncau lungiţi şi proptiţi într-un cot. Cina este văzută ca un moment important, cu rol relaţional, iar participarea la ospăţuri devine şi ritual religios, punînd în contact întreaga comunitate şi cu zeii.

În Bizanţ, în schimb, viaţa socială era supusă normelor convergente decretate de împărat şi Biserică. Conciliul din 692 prezintă dispoziţii legate de o sumedenie de obiceiuri şi festivităţi impregnate de vechiul politeism. Multe dintre scrierile vremii se încadrează într-un anumit gen, însă *o lege comună tuturor demersurilor culturii bizantine constă în a reproduce sau, mai degrabă, a pretinde de a reproduce o tradiţie, autentică sau apocrifă… (*Ariès, Duby 1997*: p.276)* Ca material de cercetare a vieţii private din Bizanţul secolelor al X-lea şi al XI-lea sunt consemnate a fi rămas sute de scrisori - o *scrisoare fără pereche, prin forma şi tonul ei personal* fiind *Sfaturi şi povestiri,* compuse între 1075-1081 de Kekaumenos, un aristocrat dintr-o provincie, retras la pensie ; dar şi cărţi de uz familial, rugăciuni, medicină casnică, tălmăcirea viselor – *Oneirokritikon-ul* lui Ahmet, biografii individuale - *Vieţile sfinţilor,* scrierile istoriografice referitoare la aristocraţia ce gravita în jurul puterii supreme. De privatul patrimonial şi social ţin termenii *idios,* din care a derivat *idiazein* ¨a trăi o viaţă privată¨, *oikeios* ¨persoană sau obiect care ţine de casă¨, *polis*-ul locuit de *oiketores,* simpli locuitori, dar şi *demos* care în secolul al X-lea desemna poporul ca pe un grup de oameni ce îl aclamă pe împărat la diferitele ceremonii.

În spaţiul bizantin, casa era desemnată prin termenii greceşti : *oikos* – grupul care locuieşte şi munceşte în ea şi *oikia* – clădirea. De fapt, *oikos* se defineşte ca spaţiu totodată şi pare a nu aparţine în întregime privatului, ci mai degrabă se află la hotarul dintre domeniul public şi privat. În *Cartea viselor* a lui Ahmet, acest spaţiu este raportat la semnificaţia onirică a părţilor trupului : *Gura, scrie autorul, este casa (oikos) omului, unde se află tot ce este al lui (…) toţi dinţii omului se înţeleg precum părinţii săi (*Ariès, Duby 1997 *: 280).* De exemplu, palatul imperial din secolul al X-lea este cunoscut prin intermediul istoriografiei, dar şi al *Cărţii ceremoniilor*, compilaţia lui Constantin al VII-lea, *Cronica lui Skilitze* dezvăluie cu ce alai călătorea o văduvă bogată, Kekaumenos ne sfătuieşte să nu-i admitem pe musafiri la masă cu femeile din familie, atrăgînd atenţia asupra faptului că ei ar trebui să ia prînzul în altă parte. Tot Kekaumenos aduce în discuţie cazul unei soţii seduse şi al unui soţ

BDD-A30592 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:12 UTC)

înşelat, în ideea că străinii nu ar trebui aduşi în prezenţa femeilor. *Cronografia lui Mihai Psellos* ne arată că în casă exista o încăpere destinată special femeilor – *gynaikonitis.*

Mesele din familie ce se ţineau în zilele de sărbătoare, dar şi cele împărăteşti aveau o funcţie socială. În *Cronica lui Skilitze* este înfăţişată o scenă în care văduva Danielis apare în ipostaza de gazdă între fiul ei şi viitorul împărat Vasile. O scenă zugrăveşte masa oficială a lui Vasile devenit împărat, aflîndu-se singur la o masă dreptunghiulară prezindînd un prînz de bărbaţi, unde se remarcă absenţa femeilor. Legat de prezenţa femeilor la masă, este cunoscut faptul că aceasta era admisă la masă, însă numai cu condiţia să nu fie ¨chefuri¨, banchete în care prezenţa femeii i-ar fi oferit soţului un motiv de divorţ.

În cercul casnic bizantin, se cunoaşte faptul că soţii imperiali stau în aceeaşi cameră şi dorm în acelaşi pat, după cum este precizat în *Cartea ceremoniilor*. Cîteva obiceiuri ale vieţii conjugale sunt prezentate în povestirea despre uciderea lui Nicefor II Focas în 969, în care Skilitze îl înfăţişează pe împărat ca un ascet, în sufletul lui zăcînd o vocaţie monastică. Din acest motiv, împăratul părăsea camera lui conjugală în perioadele de abstinenţă prescrise de biserică. Uciderea lui avînd loc în perioada Adventului, se povesteşte cum ucigaşii l-au căutat îndelung înainte de a-l descoperi dormind pe jos, cu o tichie de purpură pe cap, pe o piele de urs dăruită de monahul Mihail Maleinos, unchiul său din partea mamei. Cel care a avut iniţiativa crimei, Ioan Tzimiskes, s-a aşezat pe patul conjugal în aşteptarea loviturii de graţie.

Textele din domeniul literaturii române vechi înfăţişează obiceiurile de la curţile domneşti a căror desfăşurare o putem reconstitui din acele discursuri ocazionale care se rosteau şi la curţile voievozilor, cu prilejul anumitor ceremonii. De exemplu, în *Descripţio Moldaviae* (cap XVIII) Dimitrie Cantemir prezintă ceremonialul şi structura nunţii atît în familiile de boieri, cît şi în cele ţărăneşti. Aici sunt identificate ca oraţii : cererea în peţit, ospăţul, cernutul, sosirea conăcarilor, întrecerea cu alergarea cailor, oraţia de iertăciune sau de despărţire. Astfel, se poate spune despre producţiile literare ale vremii că îşi asumau funcţii cu caracter ceremonial, iar în ceea ce priveşte proza oratorică românească s-a observat că oratoria laică impresionează prin varietate. Un exemplu de discurs în manieră savantă este cuvîntarea ţinută de Petru Movilă la cununia domniţei Maria, fiica lui Vasile Lupu, cu Janusz Redziwil, domnul Lituaniei. Cartea intitulată *Cuvîntare duhovnicească* a fost imprimată în două tiraje, unul dedicat prinţului Radziwil, al doilea voievodului Vasile Lupu şi este un elogiu adus căsătoriei şi familiei.

Capitolul al VII-lea din partea a doua a *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* intitulat *Iar a lui Neagoe voevodul învăţătură către fie-său Theodosie şi către alţi domni, către toţi, cum să cade domnilor să şază la masă şi cum vor mînca şi vor bea*, reprezintă unul dintre primele texte din literatura românească ce poate fi considerat o etichetă de Curte, focusîndu-se asupra meselor colective, ospeţelor în principal, ce constituiau în fond prilejuri pentru apariţia publică a domnitorului. Una dintre preocupările importante o reprezintă aşezarea la masă, dispunerea participanţilor în funcţie de poziţia pe care o deţineau în societate fiind menţionată clar în sfaturile adresate lui Theodosie : *cînd şăzi la masă şi vei să-ţi aşezi la masă boiarii cei mari şi cei ai doilea şi cei mai mici şi pre alţii pre toţi, iar tu de atuncea să le păzeşti locurile…(*Mazilu 2003 nota 146 *: 198)* . Pe lîngă obiceiul de a însoţi banchetele domneşti cu muzică, domnitorul trebuia să dea dovadă de cumpătare pe toată durata ospăţului.

Cîteva dintre personalităţile de seamă ale lumii literare vechi româneşti atrag atenţia asupra obiceiului de a posti, de exemplu în *Cuvînt de învăţătură la Dumineca lăsatului sec de brînză,* Antim Ivireanul insistă asupra importanţei postului, dar şi Anton Maria del Chiaro, Marco Bandini şi Franco Sivori notează despre români că sunt foarte grijulii cu posturile mici şi mari. De la Paul Strassburg, un diplomat german invitat la Curtea lui Leon Vodă, se cunosc date legate nu doar de aşezarea mesenilor, atunci cînd banchetul se dădea în onoarea unui sol

BDD-A30592 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:12 UTC)

şi a însoţitorilor săi, ci şi legate de secvenţele ce compuneau întregul ceremonial al serii. (Mazilu 2003 nota 169 : *206)*.

La curtea lui Brîncoveanu se întrebuinţau şervete cu flori de mătase sau de fir, pe masă strălucind argintăria scumpă, iar existenţa furculiţelor denotă superioritatea faţă de contemporanul său, Ludovic al XIV-lea, *care refuza să se servească de acest instrument, folosind degetele pentru tocăniţa de pasăre, în timp ce alţii utilizau doar lingura şi cuţitul (*Mazilu 2003 nota 172 : *208)*. Pe lîngă podoabele utile, sfeşnice bătute din argint ori din aramă, diverse figurine ce înveseleau ochiul, erau aşezate lighenele de argint folosite pentru spălatul mîinilor înainte şi după mîncare cu o apă bine mirositoare, aşa cum aflăm din relatările lui De la Croix.

Despre ceremoniile de la Curtea domnească, Sorin Iftimi preia afirmaţia potrivit căreia acestea trebuie privite nu doar ca un spectacol public, ci şi ca pe o formă de manifestare a puterii. Din descrierile călătorilor străini, aflăm de obiceiul vînătorii domneşti, cînd în preajma Crăciunului, domnitorul poruncea să se bată toba pentru a aduna slujitori şi a alcătui un alai mare, care să meargă înaintea caleştii domneşti. Convoiul, acompaniat de slujitori ce suflau în trîmbiţe şi goarne, forma de fapt o armată de oşteni. Astfel, seara domnul se întorcea de la vînat cu mare pompă, în spatele trăsurii domneşti mergînd care încărcate cu vînat, din care avea să se pregătească ospăţul de Crăciun.

Despre tradiţia darurilor şi a ospeţelor,sunt consemnate informaţii preţioase la Gheorgachi cu referire la obiceiul vechi de a se face masă mare în Spătărie. Cînd se aşeza domnul la masă, se făcea *şănlic,* auzindu-se tunurile şi trîmbiţele. Medelnicerul cel mare, în caftan nou, servea apă domnului la masă, umplîndu-i blidul cu ¨lingura cea mare de argint¨, apoi urmînd a fi aduse preparatele din vînat. Marele clucer se ocupa ¨mezeluri¨, iar vel vameşul de ¨confeturi¨. La închinatul paharelor, se făceau urări către împărat, către domn şi chiar către soţia acestuia. Pahare de vin primeau şi protopsaltul şi cîntăreţul II, meterhaneaua sau fanfara militară şi tarafurile de ţigani fiind sub ascultarea marelui armaş. Cînd se aduceau sfeşnicele aprinse de marele medelnicer, era semn că ospăţul se apropie de sfarşit. În prima zi a Anului Nou, avea loc ospăţ în Sala Tronului, în cadrul căruia exista obiceiul ca, dacă vreunul dintre comeseni să strănute la masă, să i se aducă din partea domnului un pahar de vin şi i se dăruia şi o bucată de postav fin şi una de atlas. Strănutul nu trebuia să fie stîrnit, căci acel boier ar fi urmat să fie luat în rîs de ceilalţi. În schimb, dacă strănuta domnul, marele vistier trebuia să dăruiască un brocart de aur pentru o haină.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ospeţele copioase sunt înlocuite cu o trataţie mai uşoară. Boierii erau serviţi cu *vutcă, confeturi* şi *cafea,* pe fondul sonor al bubuiturilor de tun şi al muzicii de fanfară. Ospăţul se sfîrşea prin închinare în faţa domnului, se întindea un covor la picioarele sale, iar toţi boierii veneau să îngenuncheze şi îi sărutau mâna.

Del Chiaro, secretarul lui Nicolae Mavrocordat, consemnează pe la 1717, o altă ceremonie care se făcea în prima zi a anului şi aducea multă veselie comesenilor. După încheierea ospăţului, era adusă o plăcintă mare în care fuseseră băgaţi bănuţi de aur şi diferite bilete, avînd scrise cuvinte ce arătau semn bun sau rău în acea zi de început de an. Ceea ce era scris se bilet se citea cîn faţa tuturor, iar domnul adăuga cîte o vorbă de duh spre hazul adunării atunci cînd era cazul. Obiceiul plăcintei cu răvaşe era adus de la Constantinopol şi se practica şi la masa doamnei, unde se adunau soţiile dregătorilor. Înainte de sfîrşitul petrecerii, domnul dăruia fiecărui sfetnic şi boier de starea întîi cîte două pahare de argint, iar celor de starea a doua cîte unul singur. Paharele erau umplute cu vin – ceea ce simboliza sîngele lui Hristos -, iar dregătorii le goleau stînd, pe rînd, în genunchi în faţa domnului, cu capetele descoperite. Acesta era un ritual prin care boierii, proaspăt aşezaţi în funcţii, promiteau credinţă domnului.

BDD-A30592 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:12 UTC)

Elementele de ceremonial au fost înregistrate de-a lungul vremurilor în scrieri diverse şi se consideră necesar un demers de cercetare, întrucît principiul patrimonialităţii regatului caracterizează toţi deţinătorii de putere şi, mai mult decît atît *viaţa privată devine un factor primordial al civilizaţiei, probabil chiar cel mai însemnat. (*Ariès, Duby 1997 *:122-123)*

BIBLIOGRAPHY

Ariès, Philippe, Duby, Georges, *Istoria vieţii private,* Bucureşti : Meridiane, vol. IV- V, 1997.
Brătuleanu, Anca, *Curţi domneşti şi boiereşti în România,* Bucureşti : Simetria Publishing House, 1997.
Enciclopedia literaturii române vechi, Bucureşti: Academia Română, Institutul de Istorie şi Teorie Literară ¨G.Călinescu¨2018.
Mazilu, Dan Horia, *Recitind literatura română veche*, Bucureşti: Ager, 2006.
Mazilu, Dan Horia, *Voievodul dincolo de sala tronului*, Iaşi: Polirom, 2003.
Simonescu, Dan, ed., *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, Bucureşti: Fundaţia Regele Carol I, 1939.
Vintilă-Ghiţulescu, Constanţa, Pakucs Willcocks, Maria, *Spectacolul public între tradiţie şi modernitate,* Bucureşti:Institutul Cultural Român, 2007.

BDD-A30592 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:12 UTC)